

Het verdwijnen van de monumentjes van vroomheid door herinrichting van het landschap, modernisering en ontkerkelijking is een telkens genoemde zorg. Het boek is dan ook een pleidooi voor behoud en inventarisatie van dit religieuze erfgoed, niet alleen in concrete bewoordingen, maar ook door de kwaliteit van de artikelen, foto's en de database.

M. Catania-Peters

J. C. M. van Stratum, *Bevolking in beweging 1750-1920. Historische demografie van Geldrop in economisch perspectief* (Dissertatie Universiteit van Tilburg 2004, Bijdragen tot de geschiedenis van het zuiden van Nederland. Derde reeks XXIII; Tilburg: Stichting zuidelijk historisch contact, 2004, 789 blz., ISBN 90 70641 74 7).

Bijna 800 pagina's telt het boek van Van Stratum. Dat is een indrukwekkend aantal, waarmee het boek de omvang heeft gekregen van een ouderwetse studie uit de Wageningse School. Deze parallel wordt niet toevallig getrokken, want ook het onderwerp van zijn studie zou men traditioneel Wagenings kunnen noemen, omdat het de demografische ontwikkelingen en de economische veranderingen van een plattelandsregio betreft. De omvang van de regio die Van Stratum heeft bestudeerd is echter heel wat kleiner dan die de Wageningers tot nu toe in analyse hebben genomen, maar dat gaf de auteur de gelegenheid dieper op bepaalde regionale ontwikkelingen in te gaan dan zijn collega's van de Afdeling agrarische geschiedenis. Daar waar de landbouwhistorici de ontwikkeling van de bevolking gemakshalve als exponent van economische veranderingen zien, was het een van de doelstellingen van Van Stratum om de onderlinge relaties tussen demografische en economische ontwikkelingen bloot te leggen.

Een dergelijk omvangrijk werk maakt een zorgvuldige opbouw noodzakelijk. De structuur van een boek is haast even belangrijk als de inhoud. Van Stratum is zich daar heel goed van bewust. Ten behoeve van die structuur deelt hij de onderzoeksperiode dan ook in vier tijdvakken in, die in afzonderlijke hoofdstukken worden behandeld. Het eerste tijdvak loopt van 1750 tot 1810. Het tweede omvat de jaren tussen 1810-1850. Het derde behelst de drie decennia na 1850 en het vierde tijdvak begint derhalve in 1880 en eindigt in 1920. Per tijdvak wordt heel systematisch eerst aandacht besteed aan de economische ontwikkeling en vervolgens aan de demografische. Die helderheid is een verdienste. De volgorde, eerst economie dan demografie, is overigens heel on-Wagenings, waaruit blijkt dat de auteur een ander doel voor ogen had met zijn onderzoek naar de demografische ontwikkelingen dan de landbouwhistorici. Daarmee kom ik direct op een ander niet-Wagenings kenmerk van deze studie. Van Stratum besteedt weinig aandacht aan de landbouw. Dat is op het eerste gezicht vreemd voor een studie over een plattelandsregio, maar al gauw blijkt het heel logisch te zijn, omdat de landbouw nauwelijks van betekenis was in Geldrop, althans gedurende de onderzoeksperiode. Slechts 11% van beroepsbevolking was in 1810 werkzaam in de landbouw, in veel andere plaatsen op het platteland in Nederland was dat minimaal 70%. Geldrop was in de eerste plaats een textielplaats, die in de onderzoeksperiode een belangrijke verandering meemaakte, namelijk de overgang van proto-industriële bedrijvigheid naar het fabrieksmatige grootbedrijf.

Ondanks de zorgvuldige opbouw, geeft deze aanleiding tot het maken van enige kritische opmerkingen. De tijdvak/hoofdstukindeling suggereert dat er meerdere cesuren waren in de geschiedenis van Geldrop, maar eigenlijk is er mijns inziens maar één duidelijke tijdsgrens aan te brengen en die ligt omstreeks 1850, wanneer de proto-industriële activiteiten plaatsmaken voor een meer geïndustrialiseerde bedrijvigheid. Vreemd genoeg laat Van Stratum blijken evenmin in zijn eigen tijdsindeling te geloven en vindt hij 1795, wanneer er, zoals hij dat zegt, meer elan bij de fabrikeurs ontstaat, een betere cesuur dan 1810. Dat hij 1810 desondanks als tijdsgrens neemt, heeft alles te maken met het feit dat hij over een prachtige bron, de *Etat de population*, beschikt, waarmee een momentopname te maken was van Geldrop in 1810 en dat zodoende kennelijk een afzonderlijk hoofdstuk verdient. De auteur heeft daarmee echter te weinig afstand genomen van de bron, sterker in feite wordt de structuur van het verhaal door de bron bepaald, terwijl de structuur ten dienste had moeten staan van de inhoud van het betoog. Beter was het geweest het hoofdstuk over het tijdvak 1750-1810 en de momentopname van 1810 te integreren en in te korten. Dat had veel bladzijden gescheeld.

Er zijn meer kanttekeningen te plaatsen bij de opbouw. Elk hoofdstuk valt uiteen in enige tientallen paragrafen en subparagrafen, die elk niet zelden minder dan een halve pagina beslaan. Daarmee is het boek overgeorganiseerd en hoewel Van Stratum het tegendeel wilde bereiken, verliest men daardoor het overzicht en is het uiterst vermoeiend om te lezen. Het boek is in feite een gepubliceerde systematische kaartenbak; alles wat Van Stratum ooit lijkt te hebben verzameld over Geldrop, moest en zou opgeschreven worden. Terwijl hij de regio zeer klein heeft gehouden, wist hij zichzelf op andere terreinen geen beperkingen op te leggen. Hij lijkt naar volledigheid gestreefd te hebben. Dat laatste verdient altijd bewondering, maar daardoor is het boek moeilijk hanteerbaar geworden.

Er is helemaal niets mis met het schrijven van empirische studies. Sommige daarvan behoren tot de mooiste boeken die de Nederlandse historiografie heeft opgeleverd. Vaak is de houdbaarheid van dergelijke studies langer dan van de meer theoretische, maar ook een empirische studie kan niet zonder een rode draad, een overkoepelend idee en heldere probleemstellingen, die een betoog sturen, die laten zien waarom bepaalde gebeurtenissen onder de aandacht moeten worden gebracht, maar die tevens voorkomen dat er teveel feitelijkheden worden gepresenteerd, die, kortom, voorkomen dat het boek te dik wordt.

Niet dat Van Stratum geen duidelijke probleemstellingen heeft geformuleerd, maar het lijkt er op dat hij deze pas aan het einde van zijn onderzoek en nadat hij het boek grotendeels had geschreven, heeft bedacht. De mijns inziens belangrijkste vraag in zijn boek, namelijk die naar de relatie tussen demografische en economische ontwikkelingen, heeft hij daardoor onvoldoende weten te beantwoorden. Met het zoeken naar het antwoord op die vraag, had hij het onderzoek beter kunnen sturen. Opvallend in dit verband is dat Van Stratum het boek van F. M. M. Hendrickx, *In order not to fall into poverty* niet heeft gebruikt. De laatste heeft in feite (voor twee plaatsen in Twente) hetzelfde onderzoek gedaan als Van Stratum, alleen heeft Hendrickx zijn boek iets beter theoretisch ingebed, waardoor hij slechts 250 pagina's nodig had voor zijn betoog.

Dat neemt niet weg dat Van Stratum een prestatie van formaat heeft geleverd. Hij heeft het klassieke beeld van de geschiedenis dat van Geldrop bestond grondig herzien. Hij heeft de economische en demografische ontwikkelingen zeer gedetailleerd in kaart gebracht. Voor de lezer uit Geldrop en omgeving, moet het een boek om van te smullen zijn. Voor de genealoog wiens voorouders uit Geldrop komen, is het boek van onschatbare waarde — want de kans is groot dat

de voorouders zijn genoemd — en dat bovendien de bevindingen van die genealoog in een kader weet te plaatsen. Waarmee gezegd is, dat Van Stratum de andere doelstellingen grandioos heeft gehaald.

Paul Brusse

MIDDELEEUWEN

J. W. J. Burgers, ed., *Rijmkroniek van Holland (366-1305) door een anonieme auteur en Melis Stoke* (Rijks geschiedkundige publicatiën, Grote serie CCLI; Den Haag: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, 2004, xxxvii + 564 blz., € 50,-, ISBN 90 5216 136 4). M. S. Polak, E. C. Dijkhof, met medewerking van V. Paquay en H. van Engen, ed., *Oorkondenboek van de abdij Kloosterrade 1108-1381* (Rijks geschiedkundige publicatiën; Den Haag: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, 2004, xxxiii + 467 blz., € 50,-, ISBN 90 5216 137 2).

Met de ontsluiting van twee heel verschillende bronnen, een historiografische en een diplomatische, levert het Instituut voor Nederlandse geschiedenis opnieuw een belangrijke bijdrage aan de medievistiek. Na het verschijnen van het laatste deel van het *Oorkondenboek van Gelre en Zutphen* in 2003, is nu de beurt aan het oorkondenbestand van één enkele instelling, de Zuid-Limburgse abdij Kloosterrade ofwel Rolduc. De editie omvat oorkonden en brieven betreffende de abdij uit de periode 1108-1381. Een veronderstelde wijziging in de manier van administreren, waarbij registers de centrale rol kregen, moet de einddatum legitimeren. Zoals iedere afbakening is ook deze aanvechtbaar. Immers, de oorkonden zijn niet uitgegeven vanwege hun belang toentertijd voor het klooster, maar omdat ze hedentendage belangwekkend zijn als bron voor het verleden. De editie omvat verschillende niet eerder uitgegeven stukken en beslecht de discussie over de echtheid van een groot aantal. De meeste akten betreffen het goederenbezit van de abdij en zijn uit het eigen kloosterarchief afkomstig. Ze zijn aangevuld met stukken die elders bewaard worden. In een bijlage is bovendien een lijst van inkomsten en goederen, het zogenoemde 'cijnsregister' (samengesteld tussen 1225 en 1253), uitgegeven. Van het aantal vermeende *falsa*, veertien uit twintig twaalfde-eeuwse oorkonden in de visie van O. Oppermann (1920, 1922), en éénendertig uit zeventig voor de periode 1101-1262 volgens P. C. Boeren (1949), zijn volgens de bewerkers slechts twee inderdaad onecht (nr. 14 en 20). In de inleiding wordt hierop slechts kort ingegaan, maar per uitgegeven tekst worden de eerder gevoerde discussies over de echtheid uitvoerig weergegeven. De bewerkers laten weinig heel van de reputatie en de werkwijze van de twee geleerden. Dit gebeurt niet voor het eerst en men kan zich afvragen of inmiddels niet voldoende met Oppermanns methodiek is afgerekend en of het werkelijk nodig is nog steeds serieus op de door hem en zijn volgelingen aangevoerde argumenten in te gaan. (Zie voor een overzicht: J. Burgers, M. Mostert, 'Oorkondenvervalsing in Holland?', *Holland*, XXXV (2003) iii, 134-151, aldaar 139-145.) Waarmee niet gezegd zij dat echtheidsonderzoek overbodig is.

Het gaat hier om een traditionele editie die alle gebruikelijke informatie bevat. Afgaande op de woorden van de voorzitter van het ING, D. E. H. de Boer, uitgesproken bij de presentatie van het digitale oorkondenboek van Groningen en Drenthe (www.cartago.nl), is dit één van de laatste

de voorouders zijn genoemd — en dat bovendien de bevindingen van die genealoog in een kader weet te plaatsen. Waarmee gezegd is, dat Van Stratum de andere doelstellingen grandioos heeft gehaald.

Paul Brusse

MIDDELEEUWEN

J. W. J. Burgers, ed., *Rijmkroniek van Holland (366-1305) door een anonieme auteur en Melis Stoke* (Rijks geschiedkundige publicatiën, Grote serie CCLI; Den Haag: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, 2004, xxxvii + 564 blz., € 50,-, ISBN 90 5216 136 4). M. S. Polak, E. C. Dijkhof, met medewerking van V. Paquay en H. van Engen, ed., *Oorkondenboek van de abdij Kloosterrade 1108-1381* (Rijks geschiedkundige publicatiën; Den Haag: Instituut voor Nederlandse geschiedenis, 2004, xxxiii + 467 blz., € 50,-, ISBN 90 5216 137 2).

Met de ontsluiting van twee heel verschillende bronnen, een historiografische en een diplomatische, levert het Instituut voor Nederlandse geschiedenis opnieuw een belangrijke bijdrage aan de medievistiek. Na het verschijnen van het laatste deel van het *Oorkondenboek van Gelre en Zutphen* in 2003, is nu de beurt aan het oorkondenbestand van één enkele instelling, de Zuid-Limburgse abdij Kloosterrade ofwel Rolduc. De editie omvat oorkonden en brieven betreffende de abdij uit de periode 1108-1381. Een veronderstelde wijziging in de manier van administreren, waarbij registers de centrale rol kregen, moet de einddatum legitimeren. Zoals iedere afbakening is ook deze aanvechtbaar. Immers, de oorkonden zijn niet uitgegeven vanwege hun belang toentertijd voor het klooster, maar omdat ze hedentendage belangwekkend zijn als bron voor het verleden. De editie omvat verschillende niet eerder uitgegeven stukken en beslecht de discussie over de echtheid van een groot aantal. De meeste akten betreffen het goederenbezit van de abdij en zijn uit het eigen kloosterarchief afkomstig. Ze zijn aangevuld met stukken die elders bewaard worden. In een bijlage is bovendien een lijst van inkomsten en goederen, het zogenoemde 'cijnsregister' (samengesteld tussen 1225 en 1253), uitgegeven. Van het aantal vermeende *falsa*, veertien uit twintig twaalfde-eeuwse oorkonden in de visie van O. Oppermann (1920, 1922), en éénendertig uit zeventig voor de periode 1101-1262 volgens P. C. Boeren (1949), zijn volgens de bewerkers slechts twee inderdaad onecht (nr. 14 en 20). In de inleiding wordt hierop slechts kort ingegaan, maar per uitgegeven tekst worden de eerder gevoerde discussies over de echtheid uitvoerig weergegeven. De bewerkers laten weinig heel van de reputatie en de werkwijze van de twee geleerden. Dit gebeurt niet voor het eerst en men kan zich afvragen of inmiddels niet voldoende met Oppermanns methodiek is afgerekend en of het werkelijk nodig is nog steeds serieus op de door hem en zijn volgelingen aangevoerde argumenten in te gaan. (Zie voor een overzicht: J. Burgers, M. Mostert, 'Oorkondenvervalsing in Holland?', *Holland*, XXXV (2003) iii, 134-151, aldaar 139-145.) Waarmee niet gezegd zij dat echtheidsonderzoek overbodig is.

Het gaat hier om een traditionele editie die alle gebruikelijke informatie bevat. Afgaande op de woorden van de voorzitter van het ING, D. E. H. de Boer, uitgesproken bij de presentatie van het digitale oorkondenboek van Groningen en Drenthe (www.cartago.nl), is dit één van de laatste